

T&T KLASSIEKEN / VERTAALDE TEKSTUITGAVEN

Middeleeuwen

Karel en Elegast

Beatrijs

Lanseloet van Denemarken (gevolgd door die Hexe)

Mariken van Nieumeghen

Lanceloet en het hert met de witte voet

Elckerlijc

Esopet

Esmoreit / Lippijn

Roelandslied

Tprieel van Troyen

Van den vos Reynaerde

Vijf sotternieën

Gloriant (gevolgd door De buskenblaser)

Floris ende Blancefloer

Renout van Montalbaen [De vier heemskinderen]

De borchgravinne van Vergi

Esbatement van den appelboom

De reis van Sint Brandaan

Theophilus

Zeventiende eeuw

G.A. Bredero, De klucht van de koe

G.A. Bredero, Spaanschen Brabander

G.A. Bredero, De klucht van de meulenaer

G.A. Bredero, Sijmen andersoeticheyd

P.C. Hooft, Warenar

J. Cats, Het Spaans heidinnetje

J. v.d. Vondel, Gijsbrecht van Amstel

J. v.d. Vondel, Joseph in Dothan

VAN KLASSE (18e t/m 20e eeuw)

Proza van Klasse, bloemlezing 18e/19e eeuw

P. Langendijk, Het wederzijds huwelijksbedrog

P. Langendijk, Don Quichot op de bruiloft van Kamacho

A.C.W. Staring, Jaromir / Marco

E.J. Potgieter, Jan, Jannetje en hun jongste kind

J.J. Slauerhoff, De laatste reis van de Nyborg

Kijk voor het actuele aanbod en het plaatsen van uw
bestelling op www.taal-teken.nl

TER INLEIDING

Van De reis van Sint Brandaan zijn twee Middelnederlandse teksten uit de veertiende eeuw overgeleverd. De oorspronkelijke – verloren gegane – bronnen zijn echter nog veel ouder. Algemeen wordt aangenomen dat er een verloren gegane tekst uit de twaalfde eeuw (ca. 1170) heeft bestaan. Maar het kerngegeven is nog veel ouder: er bestaan Ierse bronnen van ver voor het jaar 1000.

Het verhaal vertelt dat Brandaan op reis ging omdat hij in oude boeken allerlei wonderlijke verhalen las, die hij zo vreemd vond, dat hij weigerde ze te geloven. Als straf voor zijn ongeloof droeg een engel hem op een lange reis te maken om al deze wonderen met eigen ogen te gaan aanschouwen. Brandaan aanvaarde deze opdracht, ging op reis en zag inderdaad wonderlijke zaken: vliegende herten, zeemeerminnen, rondzwevende geesten, de helleput vol tandgeknars, een eiland op de rug van een walvis en nog veel meer zeer vreemde verschijnselen.

Brandaan en de zijnen komen op zee een aantal malen in zeer grote problemen. Een der opvarenden wordt door de duivel meegevoerd naar de hel en een Sirene zingt de bemanning in slaap waardoor het schip naar een vulkaan des duivels drijft. Wekenlang worden ze omsingeld door een enorme walvis die een ring om het schip vormt door zijn staart in zijn bek te houden. Ook maken zij kennis met de voorpoorten van de hel.

Het gezelschap bereikt tenslotte het einde van de wereld, maar hier wordt verder niet op ingegaan, omdat – zoals ons medegedeeld wordt – het boek vol was! Men keert terug naar het land van herkomst. Hier brengt Brandaan zijn beschrijvingen van die belevenissen naar het klooster om al dat wonderlijks niet verloren te laten gaan. Hij draagt daar nog eenmaal de mis op en sterft.

De oude tekst

Zoals gezegd zijn van de Brandaan twee Middelnederlandse teksten overgeleverd: een in het Comburgse handschrift (ca. 1370) en een in het Hultheemse handschrift (ca. 1400). Beide teksten gaan terug op een niet bewaard gebleven oudere tekst. Daarnaast zijn er nog enkele Middel- en Nederduitse handschriften bewaard gebleven en zelfs enkele zeer vroege drukken. Dit toont de populariteit van het verhaal in de Middeleeuwen duidelijk aan.

Op grond van deze en andere gegevens gaat men ervan uit dat zowel de

oorspronkelijke Middelnederlandse als de Middelduitse tekst uit de twaalfde eeuw stammen. Hiermee behoort het verhaal tot een van de oudste van onze letterkunde.

Voor de oude tekst in deze uitgave is uitgegaan van de facsimile-uitgave van het handschrift. Op enkele plaatsen zijn algemeen geaccepteerde wijzigingen aangebracht. Het handschrift bevat geen interpunctie; deze is door de vertaler toegevoegd om de leesbaarheid te vergroten.

Voor deze uitgave is onder meer gebruik gemaakt van:
E. Bonebakker, Van Sente Brandane, Amsterdam, 1894
W.B. Bril, Van Sinte Brandane, Groningen, 1871
M. Draak, De reis van Sinte Brandaan, 1949

De taal

Voor de beginnende lezer van de Middelnederlandse teksten volgen hieronder enkele opmerkingen die het lezen van de oude tekst vergemakkelijken.

a) Om verlenging van een klinker aan te geven, wordt in het Middelnederlands vaak een e en soms een i gebruikt, dus daer i.p.v. daar, scoenhede i.p.v. schoonhede.

b) Bij een ontkenning wordt vrijwel altijd het woord en of ne gebruikt (vergelijk de Franse dubbele ontkenning ne – pas): niet en vertare, en was niet sonder.

Soms wordt de ontkenning alleen aangegeven door en (ne) of zelfs door slechts een restant van dit woord: hi en weet of hine weet (= hij weet niet).

c) We zien zeer vaak dat een onbeklemtoond woord zich aansluit bij een voorafgaand of volgend beklemtoond woord. Het uiteenhalen van deze enclises en proclises verduidelijkt de tekst aanzienlijk: ict (ik het), Becordise (Bekoorde hij haar).

In de eerste honderd verzen van de Middelnederlandse tekst zijn deze woordverbindingen in de aantekeningen naast de tekst aangegeven.

De vertaling

Bij de vertaling van de oude tekst is gestreefd naar goede leesbaarheid en inhoudelijke juistheid. Bij elk tekstgedeelte is de afweging gemaakt tussen letterlijke vertaling en vlotte verteltrant. Regelmatig is niet voor de soepelste formulering gekozen om de sfeer of de inhoud van het origineel niet te veel geweld aan te doen. Overbodige woorden en herhalingen binnen hetzelfde tekstgedeelte worden vaak weggelaten, omslachtige formuleringen worden doorgaans kernachtiger weergegeven.

Om de vergelijking van de vertaling met de middeleeuwse tekst te vereenvoudigen, is de vertaling voorzien van een versnummering van het origineel. Hierdoor wordt het lezen van het origineel voor de scholier aantrekkelijker. Onbekende woorden, verouderde zegswijzen en ingewikkelde zinsconstructies zullen immers in veel gevallen door een snelle vergelijking met de vertaling herkend worden.

Vertalen is interpreteren. Noodgedwongen moest in de vertaling een keus worden gemaakt op plaatsen waar verschil van inzicht mogelijk is.

Hessel Adema, 2005

Bij de tiende druk

De inhoud en opmaak van deze tiende druk is ten opzichte van de vorige druk ongewijzigd.

Luciën de Jong, 2026

VAN SENTE BRANDANE.

- Nu verneemt, hoe *over lanc*
 Een heere was in Yerlant,
 Die sach menich Gods teekijn.
 Wildi dies gheloovende zijn,
 5 So hoort wonder, ghi heeren!
 Die Heleghe Gheest *moet* mi leeren,
 Die welke der ezelinnen
Wijlen dede spreken beghinnen,
 Daer up dat reet Balaam,
 10 Dat was een heydin man,
 Dat so meinschelike sprac,
Daer sij den inghel Gods sach
 Commen *in* haer *ghemoet*:
 Den wech hi haer *wederstoet*
 15 Met eenen zwerde *vierijn*;
 Si *vloo* van den inghel fijn
 Ende dede haren heere cont.
 Dese *moete* ontsluten minen mont:
 Die ghene die haer gaf de macht,
 20 Datsi wert redene *acht*.
 Een helich man was sonder waen,
 Gheheeten so was hi Brandaen,
 Abdt was hi ende *regement*
 Van *III*m moonken of daer omtrent,
 25 Gheboren hute Yberne,
 Gode diendi wel gherne.
 Dese vant, int ondersoucken,
 Bescreven in *houden* boucken
 Van vele teekenens ons Heeren;
 30 Hoort! hier *moghedi* leeren
 Van den goeden Gods wijse,
 Hoe dat twee paradijse
 Boven der eerden waren;
 Doe las hi voort te waren
 35 Van vele wonders, *datmer* in vant
 Ende menich groot eylant;
 Ooc las de wijse heere,
 Hoe dat eene weerelt *weere*

Om te wennen aan het Middelnederlands worden de eerste honderd versregels ruim van uitleg voorzien, daarna biedt de vertaling voldoende leeshulp.

*1) over lanc - lang geleden
 moet - moge*

wijlen - vroeger; eertijds

*Daer - Toen
 in / ghemoet - tegemoet
 wederstoet - versperde
 vierijn - van vuur
 vloot - vluchtte*

moete - moge

acht - geacht

*regement - bestuurder; regent
 III m - drieduizend*

houden - oude

moghedi - kunt u

datmer - die men er

weere - was

DE REIS VAN SINT BRANDAAN

Ik zal u vertellen hoe een heer in Ierland lang geleden tekens van
5 God kreeg. Als u bereid bent mij te geloven, luister dan naar dit
wonderlijke verhaal!

Ik zou willen dat de Heilige Geest mij vertelde welke ezelin
10 destijds begon te spreken toen Balaam, een ongelovige man,
erop reed. De ezelin sprak als een mens toen zij de engel van
God op haar af zag komen.

15 Hij versperde haar de weg met een vlammen zwaard. De
ezelin vluchtte weg van de wonderschone engel en vertelde haar
baas wat er was gebeurd.

Moge degene die haar het spraakvermogen gaf, ook mij de
20 macht van het woord geven!

Brandaan, zo heette hij, was zonder enige twijfel een vrome
man. Hij was abt van een klooster en gaf leiding aan ongeveer
25 drieduizend monniken. Hij was geboren in Ierland en diende
God met heel zijn hart. Tijdens het bestuderen van oude boeken
vond hij beschrijvingen van tekens die onze Heer ons gegeven
heeft.

30 Luister, u kunt hier iets leren over de wijze God. Bijvoorbeeld
dat er twee paradijzen boven de aarde waren. En ook las hij,
35 werkelijk waar, in dat boek over vele wonderen en verscheidene
grote eilanden.